

RÖPORTAJ-MÜLAKAT-SÖYLEŞİ (Bölüm II)

Atilla GİRGİN*

Le Reportage

Le reportage, c'est le contact avec l'événement et les hommes. Le journaliste se laissera impressionner comme une plaque photographique. Les cinq sens en alerte, il observera le spectacle qui est devant lui en s'y intégrant au maximum, posant des questions, écoutant les conversations, lisant tout ce qui peut être lu (affiches, documents, livres, journaux, etc.), prêtant main forte éventuellement (bon moyen de s'ouvrir une sympathie et une source d'information).

Mots clés: Journalistes, plaque photographique, reportage.

Mülakat

Birçok sözlükte, İngilizce "interview" kelimesinin karşılığı olarak, ne yazık ki "mülakat", "görüşme" ve "röportaj" kelimeleri birlikte sıralanmaktadır. (Fransızca entrevue: 1.[Kararlaştırılmış] Buluşma. (Büyük Sözlük Fransızca-Türkçe), 1990), 2. Görüşme, mülakat. (Fransızca'dan Türkçe'ye Yeni Lugat)

Şimdilerde yerini, "söyleşi" kelimesine bırakmakta olan mülakat, ("Bihter"le bir mülakatın müşkilatından kaçarken, bu dakikada bilakis onunla mülakata lüzum gördü."- Uşaklıgil) Arapça "likaa" (buluşma, kavuşma) kelimesinden türetilmiştir ve "buluşma, birleşme, görüşme" anlamlarına gelmektedir. (Mülaki: buluşan, kavuşan, görüşen) (Özön, 1965)

Gazetelerde, kuramlara uygun kaleme alınmış röportajların yanı sıra yalnızca soru-cevaba dayalı mülakatlar da "röportaj" adı altında yayımlanmaktadır. Gazetecinin bir konuda, bilgilenmek için, ilgili kişiyle yaptığı görüşme röportaj değil, mülakattır. "Mülakat diye, fikirleri havadis kıymeti arz eden bir kimseyle yapılan konuşmaya denir." (Başkut, 1967:150)

Bu, bir gazetecinin haber kaynağıyla yaptığı iş görüşmesi, yani haber görüşmesidir. Bu tür konuşma (yüz yüze görüşme) iki kişi arasında, belirli bir amacı olan, bilgi alma ya da bilgi vermeye dayalı, doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili bir sorunu çözmeye yönelik, ya da taraflardan birine belirli bir yardım öngören, ya da taraflardan birini daha iyi tanımayı ve anlamayı amaçlayan bir görüşmedir. (Girgin, 2002: 311)

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Mülakat: Gazetecinin bütün hayatı boyunca haber toplamak bakımından yaptığı ve başvurduğu yollardan bir tanesidir. (Tokgöz, 1987:81)

Bir konunun, haberin aydınlanması, gerekli verilerin toplanması için sorulan sorulara yanıt alınmasıdır. Haber alma yönteminin temelidir.

Haber değeri olan kişinin tutumu, durumu ve fikirlerinin, sorulan sorulara verilecek yanıtlarda aydınlığa çıkarılmasıdır.

Hedef kitlelerin merak ettiği ve ilgi duyduğu bir konu hakkında, aydınlatıcı bilgi almayı amaçlayan ve belirlenen kişiyle soru-yanıt biçiminde geçen görüşmenin yazıya dökülmesidir.

Kişilere, topluluklara sorular yönelterek, belirlenen konuyu aydınlatmak ve hedef kitlelere yansıtmaktır.

Görüldüğü gibi, gündelik dilde sık sık karıştırılsa da, röportaj ve mülakat birbirinden farklı kavramlardır. Mülakat, "Karşılıklı konuşma, görüşme yapmak" olarak tanımlanır. Röportaj ise, konuşmaları aktarmanın yanı sıra ortam, çevre tanımlamalarına ve gazetecinin izlenimlerine de yer verir.

Mülakat, gerçekler hakkında bilgi toplamak ve bir konudaki görüşlerini öğrenmek için herhangi bir kişiye sorular yöneltmektir. Araştırmalardaki vazgeçilmez yöntemdir. Bu nedenle de her türlü gazetecilik etkinliğinde vardır. (Schlapp, 2000:40)

W.G. Bleyer, 1920 yılında yayımladığı "Gazetecilik Kitabı"nda, mülakatla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Mülakat, her şeyden önce, muhatap olan kişinin anlattıklarını, atif yoluyla okura aktarmak olduğundan, hayat ve hareket dolu bir gazetecilik sahasıdır. Soruların akıllıca seçilmesi, verilen yanıtların başarılı bir üslupla hikaye edilmesi, mülakat tekniğine, diğer gazetecilik çalışmalarından daha çok okunma şansını kazandırmaktadır." (Bülbul, 2000:125)

Söyleşi

Gerçekte, haber toplama ve yazı tekniği açısından "mülakat" terimi daha uygundur. Çünkü mülakat, belli bir ana amaç doğrultusunda, esnek sorular sorularak gerçekleştirilen görüşmedir. Söyleşi ise, daha çok "sohbet" anlamı içerir. Ancak "mülakat" eski bir terim olduğundan, artık bunun yerine "söyleşi", gazeteciler tarafından daha çok benimsenmiştir.

Toplumda, çeşitli gruplara mensup bireylerle, gazeteci olarak konuşmak, her zaman için kolay olmamaktadır. Birçok kişi, psikolojik ortamları el vermediği, ya da kişilik yapıları uyuşmadığı vb. nedenlerle gazetecilerle görüşmekten, söyleşi yapmaktan çekinmektedir; özellikle de "büyük ve önemli kişiler." Bu yüzden gazeteciye ön bilgi verebilecek bir yakınlarıyla temasa geçmeden, söyleşi ayarlamak için önceden telefonlar etmeye, faks ve e-mail çekmeye, hazırlıklı olmadan onları izlemeye kalkışılmamalıdır.

Bu nedenlerle söyleşiyi ayarlamak, en az konuşmak kadar diplomasi gerektiren bir iştir. Genellikle gazeteci, söyleşi yapacağı kişiyle temasa geçecek, kendisini tanıyacak, kimin için çalıştığını açıklayacak, neden görüşmek istediğini söyleyecek, görüşmenin konusunu bildirecek ve muhtemel bir tarih ve saat kararlaştırılacaktır.

Bazen de gazeteci, söyleşi yapacağı kişinin sekreteri ya da ajansı ile görüşecek, onlara iki seçenekli tarih ve saat verecek, yer önerecektir. Örneğin, dinamizm ve sertliğiyle, bazen de personeline karşı merhametsiz davranışlarıyla tanınan belediye meclisi Başkanının, nadir bulunan bir güve türü koleksiyoncusu olduğunu öğrenen gazeteci, söyleşi yapmak için başkanın kendisiyle konuşmak yerine, sekreteriyle görüşecektir. Sekreter, başkanın görüşmeyi isteyip istemediğini öğrenecek; yanıt olumluysa, uygun bir zaman ayarlayacaktır. (Browne, 2000:136)

Söyleşi Hazırlığı

Birçok söyleşi planlandığı gibi gelişmeyebilir. Gazetecilik mesleğinin özellikleri gereği ortaya çıkan telaş ve hızın yarattığı "panik", her gazetecinin kendine göre bir söyleşi yöntemi geliştirmesine yardımcı olur.

Önceden planlanmış söyleşilerde, gazeteci öncelikle ayrıntılı bir hazırlık yapmalıdır. Bir söyleşiye hazırlanmak için ayrılan zaman, bazen o söyleşiyi yapmak ve yazmak için ayrılan zamandan daha fazladır. Gazeteci, konuyla ilgili olarak tam anlamıyla bilgilenmeli, söyleşi yapacağı kişiyi tüm yönleriyle tanımaya, öğrenmeye çalışmalıdır. Gazeteci iyi bilgilenirse, haber kaynağını istediği gibi konuşturabilir.

Öncelikle söyleşiden ne elde etmek istenildiğine karar vermek gerekir. İçerikli ve özellikli bir öykü mü, yoksa yalnızca bir kişilik profili mi? Söyleşi sırasında bir kişilik profili de elde edilmek isteniyorsa, kaynağın geçmişte ne söylediği, değişik konulardaki bakış açılarının neler olduğu, kimle ya da kimlerle birlikteliği, nerede çalıştığı, nasıl yaşadığı, ayrıca başkalarının kaynakla ilgili sözleri araştırılmalıdır.

Ne kadar bilgi toplanırsa, görüşme o kadar iyi geçecektir. Söyleşi yapılan kişi ve konular hakkında, fazla bilgi edinmiş olmak, muhatabın gururunu okşayacaktır. Bu da, söyleşinin olumlu ve verimli sonuçlanmasına katkıda bulunacaktır.

Bu görüşe karşıt olarak, Spiegel dergisi muhabiri Jürgen Leineman, yalnızca arşiv verilerine dayalı olarak kesin bir yargıya varmanın sakıncaları konusunda uyarıda bulunurken, "Toplamak seçmekten daha önemlidir." görüşünü ileri sürmektedir. Leineman, bazen çok fazla ön bilginin yarattığı etkiden arınmış, önyargısız ve tarafsız olarak, görüşülecek kişiyle karşılaşmanın daha doğru olacağını savunmuştur. (Schneider ve Raue, 2000:104)

Asla unutulmamalıdır ki, hazırlıksız ve bilgisiz bir gazeteci, söyleşi yaptığı kişinin elinde oyuncak olabilir. Yerinde ve doğru sorular, ancak söyleşi yapılacak kişi ve söyleşide ele alınacak konu hakkındaki birikimle ve düşünerek bulunabilir. Örneğin, çok ünlü bir film yıldızıyla yapılan söyleşide, "Ne zaman doğdunuz?" ya da bir yazarla görüşürken "Şimdiye kadar kaç kitap yazdınız?" gibi sorular, muhabirin önceden hiç hazırlık yapmadığının yanı sıra, gazetecilik mesleği için uygun bir kişi olmadığının da kanıtıdır.

Deneyimli muhabirlerin çoğu, "Bir muhabir için en zor şey, sorulacak en doğru soruları bulmaktır." derler. Bu konudaki temel ilke: soruların gazetecinin zeka ya da kültür düzeyinin üstünlüğünü belgelemek ya da sergilemek yerine, gerçeği ortaya çıkarabilmek için sorulması gerektiğidir.

Söyleşi sorularını önem sırasına göre belirlemek, en iyi yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu da haber yazımında kullanılan

ters piramit kuralıdır; genellikle bilgi edinmeye yönelik görüşmelerde bu tür soru yöneltme yöntemi uygulanır.

Söyleşide beklenti kadar, beklenmeyen durumlarda alınacak esnek davranış ve refleks de zamanla kazanılacak bir deneyimdir. Görüşme için en az üç ana hat belirleyip, bir iskelet oluşturmak ve bu iskeletin çevresinde söyleşiyi ete büründürmek en iyi yöntemlerden biridir.

Söyleşide Kullanılan Soru Türleri

Söyleşide kapalı ya da açık uçlu sorular yöneltilebilir. Kapalı uçlu sorular, "Kim?", "Ne?", "Nerede?" ve "Ne zaman?" soruları üzerinde yoğunlaşır. Bu sorular, kuru bilgileri sağlar. Kayıt edilmek üzere rapor edilmiş bir konu hakkındaki bilgiler için kapalı uçlu sorular uygundur.

"Niçin? (Neden?)" ve "Nasıl?" sorularına yanıt arayan açık uçlu sorular ise genellikle daha verimlidir. Açık uçlu sorular, kaynakları ayrıntılara inme konusunda cesaretlendirir; söyleşiye renk katacak bilgilerin toplanmasına, fikirlerin ortaya çıkmasına ve inceleme alanının genişlemesine yardımcı olurlar.

Örnek:

Soru: Aldığımız bilgilere göre, ordunun kaldırılmasından yanaymışsınız. Bu doğru mu?

Yanıt: Hayır.

Soru: Neden? (Schlapp, 2000: 43)

Söyleşi yapan kişi, tıpkı deneginden mümkün olan en fazla sayıdaki bilgiyi almaya çalışan amatör bir psikolog gibidir. Görüşme yapılan kişinin kaçamağa başvurmadan, samimi, açık ve çelişkisiz yanıtlar verecek kadar rahatlamış olması, iyi bir görüşmenin

gereklerinden en önemlisidir. (Browne, 2000:140)

Karşılıklı konuşma tarzındaki bir söyleşiyi başarılı bir şekilde yönetebilmek için, muhabirin usta bir konuşmacı olması gerekir ki, söyleşi yapılan kimse devam etmek için istek duysun. İlgi çekici olmayan, uzun ve karmaşık sorular, görüşmenin yapıldığı kişiyi sıkabilir ve anlatmak istediği şeyden vazgeçirebilir. Önemli olan, soruları olduğu gibi yöneltmek değil, onları kişiye göre iyi bir biçimde düzenlemektir.

Bir de yüzleştirici sorular vardır. Örneğin, yolsuzluğa karıştığı belirlenen bir belediye başkanına, konuyla ilgili doğrudan soruyu sormak gibi. Bunların, zamanlaması iyi yapılmalıdır. Sert sorular, kaynağa bir hazırlanma ve açıklama olanağı verebilmesi için dikkatli bir biçimde düzenlenmelidir; çünkü amaç kaynağı rahatsız etmek değil, doğruyu aramaktır.

Söyleşiyi yapan, karşısındaki kişiyi sorularıyla etkileyip yönlendirmemelidir. Söyleşiye katılan kişinin elden geldiğince rahatlatılması, işin verimi açısından çok önemlidir. Konuşulan kişinin derdini anlatmasına izin verilmeli, soruyu yöneltten fazla konuşmamalıdır.

Söyleşi yapılan kişinin verdiği cevaplarda, yeni ve ilginç bazı bilgiler ortaya çıkabilir. Bunun için karşısındaki çok dikkatli dinlemek gerekir. Yanıtları dinlememek gazeteciyi, henüz yanıtlanmış bir soruyu tekrar sormak gibi utandırıcı bir duruma düşürebilir.

Sonuç

Özetlemek gerekirse, haber bir olayın akışı, araştırma yazısı bağlantıları, röportaj da tanıklığı üzerine kurulur. Şöyle ki: haber teknikleri dizisinde ilk sırayı basit haber alır.

Haber, kişiyi bir olay hakkında kısa ve öz olarak bilgilendirir. Basit haber bütünüyle gerçeklere odaklıdır. İkinci sırada ayrıntılı, yine gerçeğe odaklı, karmaşık haber (renkli haber) vardır. Ayrıntıları ve nedenleri aktarır. Karmaşık haberde öznel ve çözümsel öğeler bir arada kullanılır. Üçüncü sırada röportaj yer alır. Bir görgü tanığı ya da olayı

yaşamış kişi tarafından yazılır ve ortamın yanı sıra söz konusu kişiye ait duygu ve düşünceleri de iletir. Bu çerçevede röportajı, basit, karmaşık ve renkli haberlerden, mülakat ile söyleşiden ayıran özellikler daima göz önünde bulundurulur, kavram kargaşasına neden olmaktan kaçınılmalıdır.

Kaynakça:

- Basın Sözlüğü. İ. Ü. İletişim Fakültesi Yayını. İstanbul, 1998.
- BAŞKUT, Cevat Fehmi, **Gazetecilik Dersleri**. İ. Ü. İktisat Fakültesi, Gazetecilik Enstitüsü Yayınları No:8. İstanbul, 1967.
- BİNYAZAR, Adnan, "Türkiye'de Röportajın Tarihçesi", **Milliyet Sanat Dergisi**, 29 Ağustos 1975.
- BROWNE, Christopher, **Gazetecinin El Kitabı**. MediaCat Kitapları. Ankara, 2000.
- BÜLBÜL, A. Rıdvan, **Genel Gazetecilik Bilgileri**. İletişim Kitapları. Konya, 2000.
- Büyük Sözlük (Fransızca-Türkçe)**. Milliyet Yayınları. İstanbul, 1990.
- DEMİRİYAN, Raffi, **İtalyanca-Türkçe Sözlük**. İnkılap Kitabevi. İstanbul, Mart 1993.
- Dictionnaire Encyclopédique**. Larousse. Paris, 1991.
- Dictionnaire Universel Langenscheidt, Turc-Français**. Berlin und München, 1966.
- Fransızca'dan Türkçe'ye Yeni Lugat**. Kanaat Kitabevi. İlaveli Beşinci Bası. İstanbul, tarihsiz.
- Fransızca-Türkçe Sözlük**. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara, 1962.
- Fransızca-Türkçe, Türkçe-Fransızca Büyük Sözlük**. Bilge Yayınları. Ankara, 1999.
- GAILLARD, Philippe, **Gazetecilik**. Çev. Mehmet Selami Şakiroğlu. İstanbul, 1991.
- Gazetecinin El Kitabı**. Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı. İstanbul, 2000.
- GİRGİN, Atilla, **Haber Yazmak**. DER Yayınları. İstanbul, 2002.
- GİRGİN, Atilla, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i**. 2. Baskı. İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2003.
- İngilizce-Türkçe Sözlük**. Sabah Yayınları. İstanbul, 1992.
- Le Grand Robert de la Langue Française**. Dictionnaires Le Robert. Paris, 2001.
- Le Petit Larousse Compact 2003**. Larousse. Paris, 2002.
- MARTIN-LAGARDETTE, Jean-Luc, **Le guide de l'Écriture Journalistique**. La Découverte, Paris, 2003.
- Meydan Larousse**. İstanbul, 1992.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**. İnkılap ve Aka Kitabevleri. İstanbul, 1965.
- Petit Larousse**. Librairie Larousse. 10. Baskı. Paris, 1962.
- SARAÇ, Tahsin, **Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük**. Adam Yayınları. 9. Basım. İstanbul, Ekim 2001.
- SCHLAPP, Hermann, **Gazeteciliğe Giriş**. Konrad Adenauer Vakfı Yayını. Ankara, 2000.

- SCHNEIDER, Wolf ve Paul- Josef Raue, **Gazetecinin El Kitabı**. Konrad Adenauer Vakfı Yayını. Ankara, 2000.
- ŞENYAPILI, Önder, "Çağdaş Gazetenin Önemli Yazı Türü: Röportaj", **İletişim**, 1981/2.
- TOKGÖZ, Oya, **Temel Gazetecilik**. İmge Kitabevi. 2. Baskı. Ankara, 1987.
- Türkçe Sözlük** (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu). Milliyet Yayınları, İstanbul, 1992.
- Türkçe Sözlük** (Dil Derneği).Tempo Dergisi Yayını. İstanbul, Kasım 1997.
- Türkçe Sözlük**. Türk Dil Kurumu Yayınları. 6. Baskı. Ankara, 1981.
- Türkçe Sözlük**. Türk Dil Kurumu Yayınları.3. Baskı. Ankara, 1959.